

JEDANAEST TEKSTOVA BISKUPA FULGENCIJA CAREVA

Marijan Mandac
Katolički bogoslovni fakultet Split

UDK 242 (262.12)
Izvorni znanstveni rad

Na početku se ukratko iznosi tijek života Fulgencija Careva (1826.-1901.), franjevca i provincijala Provincije sv. Jeronima u Dalmaciji, skopskoga nadbiskupa (1879.-1888.) i hvarskoga biskupa (1889.-1901.). U članku se obrađuje jedanaest tekstova iz ostavštine F. Careva koji su poredani kronološkim redom i naslovljeni prema početnim riječima. To su njegove poslanice svećenstvu i vjernicima te popratna pisma. Spominje se još pet tekstova koji nisu pronađeni a o njima postoje naznake da su napisani. Danas dostupni tekstovi raščlanjeni su tekstualno i sadržajno s osobitim naglaskom na duhovni nauk biskupa F. Careva o mariologiji, o aktualnim društvenim i političkim pitanjima, o sredstvima za očuvanje vjere i čudoređa, o papi i Svetoj stolici, o posljednjoj čovjekovoj svrsi, o svetkovanju Svete godine, o obitelji, o molitvi posebno o Očenašu. Tu su i dragocjeni podaci o gradu Hvaru i Hvarskoj biskupiji

Uvod

Autor čije sastave u radu što slijedi prikazujemo i makar dijelom raščlanjujemo, sam je sebe redovito potpisivao kao fr. Fulgencij ili O. Fulgencij. Uz to je naznačivao da pripada Franjevačkom redu "redovničkoga obluživanja" te da je nadbiskup i biskup. Svoje tekstove upućivao je kao "hvarski" odnosno "hvarski, brački i viški" biskup "poštovanom svećenstvu" i "ljubljenome puku". Razumije se da je navedene naznake ponešto mijenjao od sastava do sastava. Uz naznačeno u tekstu imamo zapisano mjesto i nadnevak objavljivanja.

Moguće je pak da nekome tko stane čitati ovaj prikaz nije pobliže poznat F. Carev. Zato najprije bilježimo najkrupnije podatke iz njegova života i djelovanja. U tu nam svrhu pomaže knjižica koja to donosi:¹ Sami je nadopunjavamo onim što smo u tome pogledu zapazili u vlastitim autorovim tekstovima koji su nam bili dostupni.

¹ O. TEOFIL VELNIĆ, *O. Fulgencije Carev, nadbiskup, prigodom 60-godišnjice smrti 1901-1961*, Pazin, 1961.

A. - Tijek života

Rodio se 15. travnja 1826. Njegovo je rodno mjesto Kaštel-Gomilica nedaleko Splita. Kršten je na ime Petar. Obitelj u kojoj se rodio bila je istaknuto kršćanska. Roditelji su mu bili ratari. Za dječaka Petra važan je događaj kada se susreo s franjevcima koji su živjeli u samostanu na Poljudu u Splitu. Smatramo da je to bio providonosni susret dječaka i redovnika koji su živjeli po načinu sv. Frane Asiškoga. Mladi Petar za početak je boravio u poljudskom samostanu od ožujka g. 1839. do listopada iste godine. Sigurno su redovnici na Petra ostavili dobar utisak jer je odlučio živjeti u samostanu.

S Poljuda Petar zbog škole g. 1839. odlazi u Hvar. Tu od g. 1839. pa dalje završava tri razreda. Potom je opet na Poljudu. Otuda pohđa četvrti razred u Biskupskom sjemeništu u Splitu. Ali još jednom napušta Split i još jednom odlazi u Hvar. Sada završava peti i šesti razred kada se zaodijeva franjevačkom redovničkom haljinom i uzima ime Fulgencij. To nije nikada zaboravio. Spominjući mnogo godina kasnije Hvar, sam veli: "... jer u njemu, rastavivši se sa svijetom zaognusmo se redovničkim rizom".² Treba naznačiti da to još nije bio novicijat. Također navodimo mjesto gdje se Fulgencije Carev jednako sjeća svojih hvarskih školskih dana. On kaže: "... tu pri prvim i srednjim naucima našu mladost proživismo."³ Potom dodaje: "Veseli nas što u tom gradu žive u muževnom naponu otmenih građana s kojima se njегда o boljitak natjecasmo."⁴

Sedmi i osmi razred Fulgencije dovršava što u Splitu, što u Zadru. Ali eto ga opet u Hvaru. Sada je godinu dana u novicijatu. To je g. 1848. Ovdje smijemo naznačiti da je F. Carev od mladih dana zaista zavolio Hvar. To sam izrijeком svjedoči kada je bio određen za biskupa sa sjedištem u Hvaru. Doslovce je napisao: "A što pak da napose kažemo o gradu gdje Nam je stolovati? Dosta toga na čast mu mogli bismo nabrojiti; ali da naša hvala ne bude ičijoj skromnosti na spoticanje, samo ovo Nam se vidi da iztaknemo da smo ga se naime vazda radostno sjećali te ga nazivali našom drugom otačbinom."⁵

² *Dočuvši*, 2. - Tekstove navodimo po početnoj riječi ili riječima u tekstu. Broj stranice bilježimo kada postoji. Pravopis obično ostaje kakav je u tekstu.

³ *Dočuvši*, 7-9.

⁴ *Dočuvši*, 9.

⁵ *Dočuvši*, 7.

F. Carev svečane redovničke zavjete polaže u Zadru 28. siječnja 1850. Za svećenika je ređen 25. ožujka 1850. U Hvaru je proslavio mladu misu 14. travnja 1850. Inače teologiju je studirao u Zadru. Vršio je u Franjevačkoj provinciji sv. Jeronima više puta odgovorne dužnosti. Bio je samostanski starješina u Kopru i Zadru. Jednoglasnim je izborom g. 1866. postao Provincijal u Provinciji.

Sredinom veljače g. 1879. tadašnji ga General reda poziva u Rim i priopćuje mu da ga Sveti otac namjerava postaviti za nadbiskupa u Skoplju. Nastojao je oteti se tome imenovanju. Ipak nije uspio. Papa Lav XIII. primio ga je na razgovor 26. ožujka 1879. Za biskupa F. Carev posvećen je 27. travnja te iste godine. Posvetu je obavio kardinal Rampolla. Nazočan je bio i B. da Porto Romatino, general reda.

Još se nakon biskupske posvete neko vrijeme zadržava u Rimu da obavi razne poslove. To su tražili i brojni razlozi vezani uz Skopsku nadbiskupiju. U samo Skoplje kao središte nadbiskupije doputovao je 8. studenoga g. 1879. Međutim, tada u Skoplju nije bilo katoličke crkve ni stana za biskupa. Skopski je nadbiskup redovito prebivao u Prizrenu. Tako F. Carev dolazi u Prizren 11. studenoga 1879.

Sada nastupa rad F. Careva kao nadbiskupa u drevnoj Skopskoj nadbiskupiji. Ovdje prije svega treba upozoriti na malu mogućnost da se o radu F. Careva kao nadpastira u Albaniji utemeljeno i objektivno govori. Izvori koji bi potjecali iz nadbiskupskoga arhiva ne postoje jer je arhiv uništen u tijeku Drugoga svjetskoga rata.⁶ Ipak se to doba Nadbiskupova djelovanje makar donekle pozna. Vrelo je on sam. On se kao Skopski nadbiskup dopisivao na talijanskom s članovima stanovite prijateljske obitelji u Kopru. Tako se sačuvao određeni broj njegovih vlastoručnih pisama. Sada se čuvaju u provincijalatu Franjevačke provincije sv. Jeronima u Zadru.⁷ Inače F. Carev vršio je nadpastirsku službu u Albaniji do sredine g. 1888.

Razlozi odlaska s nadbiskupske službe u Albaniji nisu posve jasni. Sigurno ih je bilo više. Među njima jamačno je važnu ulogu imalo Nadbiskupovo narušeno zdravlje i vjerojatno poteškoća da u onim krajevima poduzme uspješno liječenje. Svakako njegovi su prijatelji i zagovornici izmolili od pape Lava XIII. koji je osobno poznavao i cijenio nadbiskupa Careva da ga razriješi službe Skopskoga nadbiskupa.

⁶ Usp. O. TEOFIL VELNIĆ, *O. Fulgencije Carev*, 18.

⁷ Usp. O. TEOFIL VELNIĆ, *O. Fulgencije Carev*, 67-68.

Sam se Nadbiskup u jednome ulomku obazire na svoj rad od devet godina u "Skopljanskoj nadbiskupiji". Tu najprije naznačuje kako je i "u Skop-ljanskoj nadbiskupiji" iskusio i doživio "izdašne pomoći Svemogućega". Čak ih je iskusio "dobrobitno".⁸ Te su mu pomoći doista bile nužne jer veliki broj "poteškoća i zaprieka susreće u onim krajevima promicanje Božje slave i spasenje duša". Tamo mnogobrojne "pogibelji priete propoviedanju Božje rieči". Nadbiskup ipak s pouzdanjem dodaje: "Ali, Božjom milošću, naseglo se⁹ ipak spasonosnih plodova." On je čak napisao: "Plivamo u radosti videć Nama povjereni puk i gdje, pored toliko predsuda¹⁰ i pogibelji kršćanske dužnosti vrši i gdje bogoljubnim djelima hrli." Međutim ni to nije sve. Narod u kojemu je F. Carev najprije kao nadpastir djelovao pokazao se "sposobnim i spravnim da Isukrstove savjete prigri: tako da zemlja što dosele korovom plodila, sada i biranim cviećem poniela". To je "mogla Božja pomoć u narodu od vajkada samu sebi zapuštenu, zlim navikama, kobnim predsudama i primjerima zaokupljenu".¹¹

F. Carev kao hvarski, brački i viški biskup stupa na dužnost 20. siječnja 1889. Obavlja je do smrti 9. srpnja 1901. O njegovu djelovanju u novoj biskupiji možemo iznijeti jedino ono nekoliko napomena koje smo pročitali u tekstovima što ih posjedujemo. Nije nam poznato¹² da je netko poblizje ispitao i opisao taj dio života i rada biskupa F. Careva.

Sam F. Carev naznačuje kako je neposredno postupio "dočuvši da se radi" o njegovu "premještaju od Skopljanske nadbiskupije na Hvarsko-Bračku Stolicu". Osobno je bio iskreno osvjedočen "o slabosti" koja mu je vlastita. Tom je prigodom do te mjere strepio «pred tolikim teretom» novoga posla da je "skromno" zamolio "svetoga Otca Papu da ukloni" od njega "teret što premašuje" njegove "sile". Papu je molio da se "udostoji" te mu dopusti da se, po svojoj staroj želji, vrati "samostan-skome životu". Ali to mu nije pošlo za rukom. Papa mu je odredio "nasljednika na Skopljanskoj stolici". Njegove "prošnje" nije "uslišao". Sada je F. Carev uvidio da mu "ne ima druge nego li podložiti se Božjoj volji i primiti se nove stolice". O Božjoj pak volji kaže: "Toj se smjerno i dragovoljno pokorismo jer znademo da ne zapušta Svemogući onih, koje gdjegod šalje

⁸ U latinskome tekstu piše *large*.

⁹ U latinskome tekstu piše *collegimus*.

¹⁰ U latinskome tekstu piše *praeiudiciorum*.

¹¹ *Dočuvši*, 5.

¹² Usp. O. TEOFIL VELNIĆ, *O. Fulgencije Carev*, 37-42.

da njegove zapovjedi vrše, da pače da njih njegova desnica prati i pomaže.”¹³

Sam F. Carev spominje da ga je prije nastupa kao biskupa u Hvarskoj biskupiji “na saslušaj” primio papa. Bilo je to 21. studenoga 1888. F. Carev izjavljuje da je tom prigodom bio okrijepljen “otčinskim naputcima, spasonosnim savjetima i blagoslovom S. Otca Pape”. Tako je “skoro” zaboravio svoju “slabost” te se “radostno i srdčeno” požurio da što “prije” zaposjedne svoju “novu stolicu”.¹⁴

Biskup F. Carev bio je upravo oduševljen dobrim stanjem u Hvarskoj biskupiji koju preuzima. Ipak ističe da “Biskupu preostaje još dosta zidanja i nadozidavanja”. Svoj je budući posao ovako označio: “Cio očuvati poklad što ga primio, bdjeti da se na urađenu njivu ne ušulja neprijatelj sijati kukolj te da ne pokvari dobre sjetve, promicati svako djelo što zasjeca u veću Božju slavu i spas povjerenih mu duša.”¹⁵ U navedenome gotovo da F. Carev sažima cijeli zamisao svoga djelovanja koje treba doskora započeti.

Također kraće svraćamo pozornost na dan 28. studenoga g. 1892. Tada je papa Lav XIII. primio F. Careva “u osobiti saslušaj”. Papa je tom prilikom s F. Carevim ostao u razgovoru “cielu uru”. Papa je “izkazao veliku ugodnost” dok ga je F. Carev obavještavao “o stvarima Biskupije, o potrebama našega puka i o Našoj pastirskoj službi”. F. Carev je sa svoje strane Papi pročitao određenu “predstavku”. Pročitao ju je “klečeći pred Njegovim Nogama”. U “predstavci” je, kaže F. Carev, Papi izrazio “ćućenje Našega štovanja i sinovske privrženosti kao također takova ćućenja Našega puka”. O tome događaju sam F. Carev bilježi: “... i taj dan ostati će Nam vazda drag i ugodan”.¹⁶

Na kraju spominjemo da u tekstu s nadnevkom od 11. ožujka 1900. biskup F. Carev spominje svoje “slabe zdravstvene okolnosti”.¹⁷ Preminuo je, znamo, 9. srpnja 1901.

¹³ *Dočuvši*, 5.

¹⁴ *Dočuvši*, 7.

¹⁵ *Dočuvši*, 9.

¹⁶ *Eto nam*.

¹⁷ *Ecce nunc*.

B. - Napomene o tekstovima

Ovdje smo, mada mimo volje, opet upotrijebili riječ tekst. Drukčije nismo mogli jer se ono što kao napisano od F. Careva posjedujemo po rodu i radnome postupku dosta međusobno razlikuje. Jedino se sve nekako može obuhvatiti i označiti riječju tekst. Kako se već sada veoma teško dolazi do tekstova što ih je F. Carev sastavio i u baštinu predao potomstvu, čini nam se uputnim o njima općenito utvrditi osnovne podatke. Označujemo ih i nazivamo po početnoj riječi, odnosno riječima u samome sastavku. Nižemo ih po vremenskome slijedu kada su nastali. Napisao ih je jedanaest.

1. - *Dočuvši*

Pred nama je zapravo jedna «pastirska poslanica» F. Careva. Sastavio ju je doznajući da je postao «Hvarski i Brački biskup». Poslanicu je napisao latinski i hrvatski. Uputio ju je «Prečastnome Kapitolu, Veleštovanome Sveštenstvu i vjernomu puku». U Poslanici na neki način samoga sebe predstavlja «svojoj biskupiji» i naznačuje što o njoj misli i zna. Pismo je «dano u Rimu pri S. Sebašćanu nad Podzemnicama izvan gradskih zidina na 24i dan Studenoga mjeseca 1888 godine». U svezi s izdanjem stpojio: Rim, Tiskara S. Vjeroplodničkoga Sбора 1888. Poslanica počinje riječju *Dočuvši*.

2. - *Evo nas*

Tekst koji predstavljamo sam Biskup naziva «Naše Pismo» odnosno naprosto «Pismo». Pismo je objelodanjeno «u Hvaru na dan Prebl. Djevice od Mercede». To je 24. rujna. Godina je 1890. Ovo se Pismo vodi pod brojem 1049. Za izdanje je navedena «Tiskarnica Dragutina Russo». Biskup u Pismu govori «o bogoljubstvu Vječnoga Ružarija». Pismo počinje riječima *Evo nas*.

3. - *Osobitom skrbi*

Biskup je ovim svojim kratkim tekstom zapravo popratio «primjerak» jednoga «okružnoga Pisma» pape Lava XIII. Primjerak je razaslao po cijeloj biskupiji. Svojoj je popratnoj riječi kao datum naznačio: «Hvar, na Osminu Vodokršća gordine 1891.» Prema tome,

tekst potječe od 13. siječnja g. 1891. Na kraju piše: Tip. C. Russo-Spalato. Tekst je započet riječima *Osobitom skrbi*.

4. - *Nije tomu vele*

Ovaj tekst sam Biskup naziva "Naša rieč". Tekst je pisan "kada nastaju korizmeni dani". Inače kao vlastiti broj ima 272. U svezi s datumom piše: "Hvar, 9. veljače 1892." Glede tiskanja stoji naznaka: "Tisk. K. Russo, Split." Na početku teksta čitamo riječi *Nije tomu vele*.

5. - *Eto nam*

Tekst koji prikazujemo vodi se pod brojem 141. Počinje naznačenim riječima *Eto nam*. Ovaj tekst Biskup osobno naziva "ovi Naš Pastirski List". Razlog je nastanka "Listu" proslava "50 godina Biskupskog Posvećenja S. Oca Leona XIIIloga". Tekst je pisan "u Hvaru na 27. Siečnja 1893".

6. - *Dne*

Ovaj kratki tekst nosi br. 280. Biskup ga naziva "pismom". Za "pismo" se kaže da je "dano u Hvaru na I. Petak Marčani 1894". U tekstu Biskup izvješćuje Biskupiju da je napisao i poslao "pismo" papi Lavu XIII. Tekst počinje riječju *Dne*. Posve na kraju je naznaka: Split - Tisk. D. Russo-a.

7. - *Crkva katolička*

Biskup je ovaj tekst što počinje riječima *Crkva katolička* uputio u smislu korizmenoga nagovora "poštovanom Svećinstvu i ljubeznome puku svoje biskupije". Na početku je broj 127. Tekst je poslan "iz Biskupskog prebivališta u Hvaru na Očišćenje Presv. Djevice Marije 1896". Prema tome, nadnevak je 2. veljače g. 1896.

8. - *Svakomu*

Ovaj tekst kao i neke prethodne biskup F. Carev oslovljava kao "Naša rieč". Tekst je pisan "prigodom nastajuće korizme". Za nj je zabilježeno: "Dano iz Naše Biskupske Rezidencije u Hvaru, na Nedjelju

Šezdeseticu, 21. Veljače 1897". Ispod teksta stoji: Tisk. K. Russo, Split. Biskup je tekst počeo riječju Svakomu.

9. - *Nema čovjeka*

Tekst koji nam je upravo pred očima sam Biskup naziva "pastirski list". Pisao ga je "prigodom nastojne korizme". Razmišljanje je u tekstu usredotočeno na značenje obitelji u zgradi ljudskoga društva. Tekst je razmjerno dug. Počinje navedenim riječima Nema čovjeka. Pisan je u Hvaru 11. veljače 1898.

10. - *Jamačno*

Pred nama je stanoviti Biskupov oglas ili proglas. Počinje riječju Jamačno. Biskup ga u naslovu upućuje "Župnim i Dušobrižnim Uredima Hvarske Biskupije". Iz teksta je očito da je sastavljen g. 1899. U njemu je riječ o Svetoj godini 1900.

11. - *Ecce nunc*

To je zadnji tekst koji smo imali na raspolaganju za ovaj rad. Nadnevak mu je 11. ožujka 1900. Počinje kako smo naznačili latinskim riječima *Ecce nunc*. Preuzete su iz 1 Kor 6,2. Nije isključeno da je to uopće zadnji tekst što ga je za svoju biskupiju sastavio biskup F. Carev. Pod tekстом je zabilježeno: "Split, Tisk. D. Russo".

C. - *Tekstovi koje nismo imali*

Ovdje kratko svraćamo pozornost na još neke tekstove biskupa F. Careva. To činimo zato što ih on izrijeком spominje u sastavcima koje smo upravo naveli. To znači da su doista postojali. Žao nam je što se valjda više ne mogu naći niti u samome Hvaru. Te tekstove ističemo u nadi da se ipak možda nigdje drugdje nalaze u biskupiji. Ne bi smjeli netragom iščeznuti. Bila bi to uistinu šteta i duhovno osiromašenje.

a. - U svome tekstu koji je pisao 24. rujna 1890. biskup F. Carev kaže: "Evo Nas veoma rado da vam ... probesjedimo danas o bogoljubstvu Viečnoga Ružarija, o kojem smo napomenuli u Našem Pismu 14 tekućega mjeseca." Otuda se očito vidi da je F. Carev napisao

stanovito «pismo» s datumom 14. rujna 1890. Mi pak dotično pismo nismo imali u rukama.¹⁸

b. - Kada biskup F. Carev piše 9. veljače 1892. svećenicima i vjernicima svoje biskupije ovako počinje pisati: "Nije tome vele da, ujedno sa Poštovanim Biskupima Austrije, upravismo vam Našu riječ." Imajući na umu što smo upravo naveli on na istome mjestu kaže: "Na sve ovo, o čemu smo se onda obširno bavili, kako je važnost predmeta zahtijevala, činilo Nam se shodno da vašu pomnju prizovemo da rieč upravljena vama tada neostane samo u mrtvom slovu ..." Nama iznesena napomena nije posve jasna. Ipak mislimo da je F. Carev "ujedno da Prepoštovanim Biskupim Austrije" pisao vjernicima određeno pismo. U tome je smislu i ostali dio njegova teksta. Međutim, o tome zajedničkome pismu zasada ne znamo ništa.¹⁹

c. - U tekstu koji je F. Carev označio datumom 27. siječnja 1893. i gdje piše o Papinome jubileju doslovno stoji: "Ob ovom veselom i radostnom događaju Mi smo vam već govorili u Našoj okružnici 8. Rujna prošle godine." To je g. 1892. Okružnicu koju Biskup spominje nismo vidjeli.²⁰

d. - U jednome svome «pismu» F. Carev naznačuje da je poslao «pismo» samome papi Lavu XIII. Mi se pitamo da li možda u Hvaru postoji prijepis toga pisma ili bilo koji trg o njemu. Svakako se možemo nadati da se dotično pismo u izvorniku čuva u Rimu.²¹

e. - Red je svratiti pozornost na još jedno mjesto iz teksta koji posjedujemo od F. Careva. Na pameti nam je Biskupova audijencija kod pape Lava XIII. na dan 28. studenoga 1892. Biskup svjedoči da je tom zgodom pred Papom pročitao «predstavku». Bilo bi od koristi kada bismo je imali. Ako se u prijepisu ne čuva u Hvaru, možda bi se do te «predstavke» moglo doći u samome Rimu.²²

¹⁸ Usp. *Evo nas.*

¹⁹ Usp. Usp. *Nije tomu vele.*

²⁰ Usp. *Eto nam.*

²¹ Usp. *Dne.*

²² Usp. *Eto nam.*

D. - Raščlanjivanje tekstova

Sada zapravo pristupamo poslu koji je razlog cijelome našem radu. Prethodno smo tekstove samo izvana predočili. U nastavku ih promatramo iznutra. Želimo se domoći njihove duhovne vrijednosti. Tekstove nižemo istim redoslijedom kako smo već sprijeda učinili. Tako se stječe dobar i jasan pregled. Istina je da se na taj način gotovo neizbježno moramo dijelom ponavljati što nam je osobito žao.

1. - Dočuvši

Prvi tekst koji kušamo izbližega razjasniti objavljen je u Rimu 24. studenoga g. 1888. Sam ga F. Carev naziva "Pastirska poslanica" ili jednostavno "Poslanica". Tekst je izdan na latinskome i hrvatskome. Razlog zašto je F. Carev napisao ovo pismo i upravio ga svećenstvu i puku Hvarsko-bračke biskupije jest njegov "premještaj od Skopljanske nadbiskupije na Hvarsko-Bračku Stolicu".²³ Ovim se pismom F. Carev zapravo osobno predstavio svojoj novoj pastvi.

F. Carev u poslanici Dočuvši najprije naznačuje kako je molio Papu da ga poslije rada u Skopskoj nadbiskupiji oslobodi biskupske službe jer je to "teret" koji nadmašuje njegove "sile". Također dodaje da je od Pape zatražio da se smije vratiti "samostanskome životu" jer je to njegova "stara želja". Ali Papa nije "uslišao" njegove "prošnje". Stoga mu nije drugo preostalo nego "podložiti se Božjoj volji i primiti se nove stolice".²⁴

U ovoj svojoj poslanici u jednome ulomku F. Carev razmišlja o svome nadbiskupskome djelovanju koje je prethodilo. O narodu u kojemu je tada radio za "promicanje Božje slave" i u svrhu "spasenja duša" bilježi da je "od vajakada" zapravo bio "samu sebi" prepušten. Bio je pritisnut "zlim navikama, kobnim predsudama i primjerima". Pred djelovanjem su stajale brojne i teške "poteškoće i zaprieke" kao i ogromne "pogibelji". Unatoč tome, Nadbiskup je "Božjom milošću" postigao ratne "spasonosne plodove". Uistinu je uvjeren da je sve dobro postigao "Božjom pomoću". Sada i u tim krajevima kršćanski "puk", usprkos svim pogibeljima, obavlja "kršćanske dužnosti" i "bogoljubnim

²³ Dočuvši, 5.

²⁴ Dočuvši, 5.

djelima hrli”. Tako je “u Skopljanskoj nadbiskupiji” F. Carev u velikome izobilju iskusio “izdašnu pomoć Svemogućega”.²⁵

F. Carev u poslanici Dočuvši navodi podatak da ga je 21. studenoga 1888. “na saslušaj” primio sami papa Lav XIII. On ga je tom prigodom u razgovoru okrijepio “otčinskim naputcima”, “spasonosnim savjetima” i nadasve “blagoslovom”. Tako ohrabren i ojačan sada “radostno i srdačno” hita da što prije zauzme “tu” svoju “novu stolicu”.²⁶ Sam je F. Carev uspoređuje “vinogradu” gdje sjaje žarko sunce “katoličke vjere”. Biskup nabraja što “olahkoćuje uzgajanje vinograda” Hvarske biskupije. Kaže da tu “ne ima mjesta zaraznom doticaju s nevjernicima”. Jednako su sretne okolnosti “podneblje, ćud, običaji, predaja, ustanove”.²⁷

F. Carev doista s puno veselja i razdraganosti u Dočuvši govori o Hvarskoj biskupiji kao cjelini. Najprije spominje “kanonički Sbor”. O njemu izjavljuje da “se sastoji od po izbor vrlih muževa”. Tako su “vrli” da bi “dojednome pristajala biskupska mitra i pastirski štap”.²⁸

Ništa manje zadovoljstva F. Carev ne izražava niti prema ostalim svećenicima u biskupiji. Za svećenstvo veli da je “brojem na mjestu, učenošću i djelorednošću²⁹ na glasu, pastirskoj brizi presvrstno”. O samome “puku” u biskupiji utvrđuje da je “blage ćudi” te “u duhu katoličke crkve uvriježen, a uz to još pokoran i pun vjere”.³⁰

Zanimljivo je što F. Carev kaže “o gradu” gdje će kao biskup «stolovati». Smatra da je “dosta toga” što bi mu se moglo “na čast nabrojiti”. Spominje da ga se “vazda radostno” sjećao. Nazivao ga je svojom “drugom otačbinom”. To je zato što se u Hvaru zaogrnuo «redovničkom rizom» kada se rastavio “sa svijetom”. U Hvaru je također proveo svoju “mladost” posvetivši se “prvim i srednjim naucima”. Razumljivo je što sada u Hvaru “žive u muževnome naponu” brojni ugledni građani “s kojima se njegda” i sam “o boljitak” natjecao.³¹

Pošto je prethodno istaknuo F. Carev u Dočuvši utvrđuje «istinu» koja utemeljeno dopušta «Hvarskoj Biskupiji» da se «diči svojom urednošću, revnošću i stegom». Za sebe kaže da mu kao biskupu te biskupije preostaje «još dosta zidanja i nadozidavanja». On će «cio

²⁵ Dočuvši, 5.

²⁶ Dočuvši, 7.

²⁷ Dočuvši, 7.

²⁸ Dočuvši, 7.

²⁹ U latinskom je tekstu *bonis moribus*.

³⁰ Dočuvši, 7.

³¹ Dočuvši, 7-9.

očuvati poklad što ga primio». Uz to će «bdjeti da se na urađenu njivu ne ušulja neprijatelj sijati ljuj». Također će «promicati svako djelo što zasjeca u veću Božju slavu i spas povjerenih mu duša».³²

2. - *Evo nas*

Pred nama je sastavak koji je F. Carev objavio 24. rujna 1890. Sam ga naziva više puta «Pismom». Opet ističemo da iz njega doznajemo da je F. Carev na dan 14. «tekućega mjeseca» - to je 14. rujna 1890. - napisao još jedno «Pismo». Ono nam nije došlo u ruke. Ne znamo da li se uopće još gdje može naći. Biskup ga još jednom napominje u ovome tekstu kada bilježi «kako vam otrag malo dana kazasmo».

Tekst koji predočujemo F. Carev je napisao da u njemu progovori «o bogoljubstvu Viečnoga Ružarija». Sam tumači da se «Viečnim Ružarijem nazivlje neprestano i neprekidno molenje cijeloga ružarija od petnaest koljenica». Ovom prilikom F. Carev iznosi svoj stav prema Djevici Mariji. Izražava svoje duboko i iskreno štovanje svete Bogorodice. Tu je u neku ruku ispjevao istinsku pjesmu odanosti i zahvale Kristovoj Majci. Učinio je to žarkim i poletnim srcem, ali jednostavnim i priprostim riječima koje su svakome razumljive. To mu je bila prigoda da, kako sam doslovce piše, «zadovoljimo gorućoj želji Našega srdca, koje još iz mladih nogu uvijek Nas je nukalo da na najbolji način častimo Dievu Bogorodicu».

U tekstu *Evo nas* doista se nalazi poduži ulomak koji se smije uzeti vrijednim sažetkom mariologije kako ju je shvaćao, doživljavao i propovijedao F. Carev.

Biskup na tome mjestu u neku ruku utvrđuje polaznu točku kada kaže da je svojim zagovorom za sve ljude «preblažena Djevica veoma moguća u nebu». On misli da je to «sbog» njezinih «neprocienjivih izvrsnosti». Posve je jasno što F. Carev među te «izvrsnosti» najprije stavlja Marijino «neprisposobivo svojstvo Božje Majke». On u Marijinu bogomaterinstvu vidi temelj njezina djela i utjecaja. Tu misao obrazlaže i ukrijepljuje s više dokaza koji se međusobno prepliću i nadopunjuju. Biskup se donekle poziva na urođeni i naravni zakon po kojemu i Djevica Marija «uživa prava i vlasti majke nad sinom». F. Carev drži da je taj zakon općenit. Svatko ga prihvaća i uopće ga ne treba dodatno dokazivati.

³² Dočuvši, 9.

Marija kao svaka majka «po neki način uživa prava i vlasti majke nad sinom».

Biskup u nastavku razmišljanja doziva u pamet da je Isus «na ovoj zemlji» bio nadasve «podložan» vlastitoj Majci. Predmjevamo da izričaj «podložan» dolazi ili barem ima uporište u Lk 2,51 gdje se o Isusu kaže da je bio «podložan». To bi, prešutno, bilo biblijsko polazište za naknadno razglabanje. Budući da je Isus bio Mariji «podložan» za svoga zemaljskoga života, «niti se ne može pomisliti», smatra F. Carev, da je «sada», ukoliko «slavno do njega sjedi kao Kraljica neba i zemlje», ne bi «poslušao», tj. da bi je «neuslišao».

F. Carev svoje učenje upotpunjuje i utvrđuje mišlju sv. Bernarda.³³ Bernard je, po Biskupovu sudu, «uztvrdio» kako «srdžbu božju» koja bi se okomila na ljudski rod «razoružava» sami Marijin «pogled, znak, sama rieč». Kada «nas» Marija kod Boga «zagovara», tada se «milost božja razlieva vrhu nas poput nebeske rieke».

Uz sv. Bernarda Biskup se u Evo nas također poziva na uistinu znamenitoga mariologa među Ocima. To je bio, kako sam kaže, «sv. German, carigradski Patrijarka».³⁴ F. Carev ga zato spominje što je German napisao da se «nitko ne može spasiti, nitko ne može osloboditi od zla, da nitko ne može dobiti ikoju milost, da nitko ne može biti pomilovan osim po zagovoru preblažene i prečiste Djevice Marije».

Marijinu zagovornu snagu za ljude F. Carev vidi nadasve u činjenici što je Marija «majka božja». U nastavku razmatranja Biskup ističe da Djevica Marija «nije samo majka božja, nego je majka sviju nas». F. Carev čvrsto i krepko tvrdi da je nama ljudima «Marija pravom Majkom». To je zato što je rodila Isusa koji je «postao našim bratom prvorodenim». Isus je «u Pismu Svetom nazvan prvorodenim posred mnogo braće». Očito je da Biskup ima na umu Pavlovu tvrdnju u Rim 8,29 mada mjesto ničim nije naznačio. Zbilja pak po kojoj smo braća s Marijinim Sinom jest «zajednička ljudska narav». Krist je «po ljudskoj naravi koju je primio» od Marije, jer je njezin Sin, uistinu postao «našim bratom prvorodenim».

Marijino majčinstvo u odnosu na ljude F. Carev isto tako utanačuje stavljajući nam pred oči otajstveni događaj što se navodi u Iv 19, 25-27. Biskup nije ni to mjesto izravno naznačio. Imajući ga pak na

³³ To je znameniti srednjovjekovni teolog i opat sv. Bernard. Umro je g. 1153.

³⁴ O sv. Germanu Carigradskome vidi: J. PAVIĆ - T.Z. TENŠEK, *Patrologija*, Zagreb, 1993, 302-303; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, Herder, 1966, 525.

pameti jednostavno je zabilježio da «nam je» Bogorodica «određena majkom i podno križa u osobi sv. Ivana».

Biskup F. Carev drži da je Marija «uvijek vršila dužnost majke i prema Apostolima i prvim vjernicima». Očito je da pred očima ima Marijinu zemaljsko provođenje u djelo Isusove riječi s križa: «Ženo, evo ti sina» (Iv 19,26). Moguće je čak da F. Carev pomišlja i na izreku u Dj 1,14 kada izjavljuje da je Marija vršila «dužnost majke prema Apostolima».

U nastavku odlomka F. Carev kratko razjašnjuje u kojemu smislu Marija «sveudilj» obnaša i ispunja ulogu majke prema vjernicima «u nebu». Kratkim i raznolikim upozorenjima naznačuje tu Marijinu ulogu. Marija je prije svega vrši «ljubeći nas jednakom ljubavi svoga sina». Izreka nam nije posve jasna. Svakako se njome izražava Marijina ljubav prema ljudima. I to je, jasno, bitno. Marijinu trajnu ulogu «u nebu» Biskup vidi i u tome što «nas» ona s neba podučava «izgledom svoga života i svojih kreposti» Marijin kreposni život temeljni je uzor za kršćanina u njegovu životu, radu i djelovanju. Biskup potom ističe da nas» Marija s neba štiti «protiv svim pogibeljima». Jedna je od njih i to najteža «božji gnjev» koji nas stiže «sbog naših grieha». Marija nas «osobito» zaklanja pred Božjom srdžbom.

Sada Biskup izjavljuje da je Marijina «poglavita zadaća u nebu nastavljati svoje djelo Suotkupiteljice». Tako smo kod doista iznimnoga Marijina naziva Suotkupiteljica. Poznato je koliko se teolozi spore o taj naziv i o sadržaj koji mu treba pripisati. U to pitanje ovdje ne ulazimo. Ipak je veoma značajno što F. Carev za Mariju bez ikakva krznanja veli da je Suotkupiteljica. On tvrdi da Marija «u nebu» nastavlja «svoje djelo Suotkupiteljice». Tom izjavom očividno pretpostavlja da je Marija bila Suotkupiteljica i na zemlji. Prava je šteta što se F. Carev o tome nije otvoreno izrazio. O Marijinu djelu Suotkupiteljice tek bilježi da se sastoji u Marijinoj brizi oko toga da se «proširi božje kraljevstvo i pomnože klanjaoci njezina sina i postigne im željene milosti».

F. Carev tvrdi da «Sveti Oci predstavljaju Mariju u nebu kao svemogućstvo koje moli». Izričaj «svemogućstvo koje moli» vjerojatno je određen prijevod Marijinoga slavnoga naslova *Omnipotentia supplex*. Žao nam je što Biskup nije spomenuo Oca koji su govorili što je sam naznačio. U svakome slučaju on izjavljuje da Marija u nebu «samo zaklinje Boga na korist ljudi da postignu vječnu slavu i bude izpunjen broj odabranih». To je uloga Marije koja je «svemogućstvo koje moli».

F. Carev u svome razmatranju nije mimoišao niti slavni i drevni Marijin naziv «odvjetnica». On kaže da se Marija tako «nazivlje» jer ona «i je uistinu najmoćnijom našom odvjetnicom kod Boga». Po sudu F. Careva «obćenito je mnenje da kada se za koga zauzimplje», Marija «postizava bez dvojbe što pita; jer ako Isusu sve je moguće kod Boga, Mariji je također sve moguće kod Isusa».

Biskup F. Carev uči da Marija sudjeluje «za spasenje ljudi». To joj je «sudjelovanje» najviše «na srcu». Marija je zato «postala Majkom božjom i našom». Iz svega Biskup zaključuje da Djevica Marija «imade» sva «prava na našu ljubav» i «na naše štovanje».

3. - *Osobitom skrbi*

Pred nama je veoma kratki sastavak biskupa F. Careva. Tekst je dogotovljen 13. siječnja g. 1891. To je zapravo popratna biskupova riječ kada po biskupiji šalje «primjerak» onoga «Okružnoga Pisma» što ga je «sv. Otac skoro upravio glede dokinuća robstva u Srednjoj Africi» Papina okružnica, kaže Biskup, pokazuje kako Papa - to je Lav XIII. - «žudi da i narodom Središnje Afrike odbije naskoro čas slobode, i da luč katoličke vjere prosvietli njihov um».

U svojoj popratnoj riječi F. Carev ističe veliku Papinu ulogu kod «oslobođenja robova». Dodaje da «jedino ovomu Velikome Papi ima se zahvalit što su Europske vlade u zadnjem sastanku držanom u Briselju toplo se zauzele za toli svetu stvar, te su poduzele shodnih mjera da bude dokinuto trgovanje s robljem».

F. Carev iskreno hvali napor oko društvenoga i političkoga oslobođenja afričkih naroda. Vidi se da mu je to veoma drago i da mu je na srcu. Ipak upozorava na drugu zadaću Crkve. Ta je zadaća «najblagotvornija, najmoćnija, najhitrija». To je «propoviedanje Evandjelja» spomenutim narodima. Time će se među njima iščupati «zlo u korjenu». Biskup razborito prosuđuje da će «oni narodi» kada «prigrle svetlo katoličke istine sami odbaciti jaram ropstva».

4. - *Nije tomu vele*

Tekst Nije tomu vele sam biskup F. Carev naziva «Naša rieč» i «naša pisma». Tekst je potpisao 9. veljače 1892. kao «rieč» za «korizmene dane». Tekst se inače sastoji od dva dijela. U prvome F. Carev sažima «rieč» koju je svojoj biskupiji upravio «nije tomu vele

ujedno sa Prepoštovanim Biskupim Austrije». U drugome neposredno donosi svoj pastirski poticaj za «korizmene dane» koji upravo «nastaju».

Izvjeshćujući što je zajedno s austrijskim biskupima uputio svojoj pastvi kao nagovor, nauk i upozorenje F. Carev najprije naznaćuje razlog zbog kojega su se austrijski biskupi i on s njima obratili vjernicima. Bilo je to zato da vjernike «na pozor» stave «proti pogibeljima koje toliko na današnji dan ustaju na vjeru i ćudorednost». Biskupi su zajedno željeli da se njihovi vjernici zauzmu «za obranu» vjere i ćudoređa «napram nasrtajima koji do temelja» njima «drmajuju». Istovremeno su u svojim «pismim» istaknuli da se «ljudska zadruga» više ne vlada «po duhu kršćanskomu». Zapravo «sve se danas za tim povelu da ćovjek pometne znaćaj kršćanina». U jednu rijeć može se kazati da «niema dara od Boga primljena a da se u zlo ne uzimlje na duševnu propast ćovjeka».

Biskupsko pismo F. Careva i austrijskih biskupa imalo je za cilj vjernike «ohrabriti u borbi za obranu» navedenih «vrhovnih blagodati». Tom su prigodom «pokazali oružje koje je za borbu prikladno». Ono je takoder «uspješno» da se izvojšti «potpuna pobjeda» te tako «vjera i ćudorednost u svoj snazi i ćistoći uzdrži».

Biskup F. Carev kratko naznaćuje što su «tada» u pismu vjernicima zajedno «napomenuli». Na prvom je mjestu bila «rieć Božja» kojoj treba «pružiti uho svoje». Ta se rijeć ćuje kod «ćitanja duhovnih knjiga», ali isto tako pri «tumaćenju nauka kršćanskoga» i «na propovjedim». Važnost je Božje rijeći utvrđena pozivom na Rim 10,17. Tekst je naveden na latinskome: «*Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.*»³⁵ Uvjet da se vjernik okoristi slušanjem Božje rijeći jest da «tu rieć» sluša «sa poniznošću» i «sa štovanjem».

Nova je pretpostavka «za postignuće snage potrebite za obranu vjere i ćudoređa», po pismu austrijskih biskupa i F. Careva, molitva. Najprije se naznaćuje žalost i tuga što je velik broj ljudi koji «vas svoj život» proživi da nisu nikada ili «možda sasvim riedko na molitvi bili». Međutim, «po sebi to i nije bio pravi život». Svjedok je sv. Augustin koji je rekao: «*Vere novit recte vivere qui recte novit orare.*»³⁶ Ali molitva ima ćak i dublje opravdanje. Ona je «uvjet» da Bog udijeli «milosti potrebite za spasenje». Biskupi su rekli: «Napram potrebi spasenja potrebita je dakle ćovjeku molitva; jer pošto je milost Božja uza nju bitno spojena zaključiti je, da kao što nitko nemože se bez milosti spasiti tako i bez molitve spasa nije.»

³⁵ To znaći: «Vjera po slušanju, a slušanje po Kristovoj rijeći.»

³⁶ To znaći: «Doista je znao pravo živjeti tko je znao pravo moliti.»

U istu se svrhu uz molitvu vrstaju i stavljaju «svetotajstva». Pod «svetim otajstvima» Biskupi u tekstu očito podrazumjevaju ispovijed i pričest. O ispovijedi piše da je «melem spasonosni duši». Ispovijed je «ugodno dobrotvorno i spasonosno djelo». O samome se «Otajstvu sv. Pričesti» naglasuje da je «velebno otajstvo», «nebeska gozba», «mana koja nam je s neba sišla». U pričesti «nam Isukrst pokaziva najljepši primjer svoje ljubavi».

Napokon austrijski biskupi i F. Carev kao važni uvjet «za podržanje vjere i podignuće pravog kršćanskoga života» ističu «potrebit kršćanski odgoj za mladež sa strane obitelji». Biskupi su u svome pismu dozvali u svijest «dužnost koja se nalaže roditeljima da kršćanskim načinom svoju djecu uzgoje». U suprotnome «u obitelji višeputa prokljia zla klica». Ona kobno «kvari čovjeka odmah u prvim godinama njegova života». Zbog toga čovjek «kašnje stupa u svijet kao građanin nekoristan, a mnogoputa i štetonosan». Zaključak je očit i jasan: «Da su obitelji dakle kršćanske i sva bi zadruga takova bila.»

F. Carev, rekosmo, u drugome dijelu teksta Nije tomu vele neposredno upravlja svoju vlastitu riječ vjernicima. Piše da «sada kada nastaju korizmeni dani ne možemo a da vam opet Našu riječ ne upravimo». Bit se poruke sastoji u Pavlovim riječima koje F. Carev navodi latinski: «Induimimi Dominum nostrum Jesum Christum» (Rim 13,14). Izreku je ovako preveo: «Zaodjenite se Gospodinom Našim Isusom.» F. Carev potom prosljeđuje: «To je besjeda koju vam upravljamo koja u pogledu gori navedenih okolovština sasvim dobro odgovara današnjim potrebama.» Također je napisao: «Da bi se svi zaodjenuli Isusom i vjera i čudorednost bile bi spasene.»

Slijedeći novozavjetnu i otačku predaju u cjelini F. Carev ističe nužnost nasljedovanja primjera koji je ljudima svojim zemaljskim životom pružio Isus Krist. Biskup se lijepo prisjetio riječi iz Izl 25, 40. Naveo ju je latinski: «Inspice et fac secundum exemplar quod tibi monstratum est.» Mjesto je ovako preveo: «Promatraj i čini po primjeru koji ti bijaše pokazan.» Uzor koji treba imati pred očima i po njemu djelovati bez dvojbe je Isus Krist. Po F. Carevu nužnost je «prinieti u nas Isusa i udesiti naš život njegovim primjerima i njegovim naucima». Da se to postigne, najprije treba Isusa «upoznati» i «ljubiti». U sebi je pravi redosljed zapravo ovaj: razmišljati, upoznati, ljubiti. To znači da na početku treba razmatrati o Kristovu životu. To omogućuje da se Isus upozna i potom uzljubi. Iza toga kao samo d sebe dolazi nasljedovanje. Kada «ohol čovjek» razmišlja o Isusu Kristu te ga upozna i počne ljubiti,

neminovno postaje «ponizan». Isto vrijedi za onoga tko je «ljutit» i tko je «lakom» odnosno «raskalašnik». Nasljedujući Kristov primjer «ljutiti» postaje «meke ćudi», «lakomi» postaje «blagodaran», a «raskalašnik» postaje «triezmen i susretljiv». F. Carev ovako zaključuje: «Svaka je doba godine zgodna da Isusa u se prenesemo, ali je najzgodnija doba svete Korizme.»

5. - *Eto nam*

Tekst kojim nam je upravo pred očima sami njegov autor naziva «Naš Pastirski List». List nosi nadnevak 27. siječnja g. 1893. F. Carev je tekst napisao prigodom «presretnoga i svečanoga dana» kada se slavi «50 godina Biskupskoga Posvećenja S. Oca Leona XIIIoga dan za kojim živom željom hlepi svačije srce katoličko». Biskup je svećenstvu i puku svoje biskupije uputio list *Eto nam* da «upravo dostojnim načinom proslavimo ovu predostojnu zgodu».

Istina je da već sama prigoda traži da se F. Carev lijepo, poneseno i otmjeno o Papi izrazi u «ovom pastirskome listu». Ipak smo iz svih njegovih sastavaka stekli uvjerenje da on ne govori o Papi uzvišeno samo iz uobičajenih i uvriježenih navika. F. Carev doista o papinstvu misli sveto. Za nj je svaki papa «otac svih vjernika po svietu raspršenih». Papa je «namjesnik» Isusa Krista i «vidljivi glavar» Crkve.

U svome tekstu *Eto nam* biskup F. Carev naznačuje da je o jubileju pape Leona «već» govorio u svojoj «okružnici 8 Rujna prošle godine». To je godina 1892. Na žalost tu okružnicu - kako smo ranije rekli - nismo dobili na uvid za ovo naše razglabanje.

Jednako u *Eto nam* F. Carev na jednome mjestu ističe da je «već o slavlju sretnoga jubileja S. Oca» progovorio svojim vjernicima «u skupnome pastirskome Listu Austrijskih biskupa». Tome dodaje da je taj spis vjernicima «nazad malo vremena» upravio. Predmjevamo da se to odnosi na tekst koji smo nazvali *Nije tome vele*.

Iz teksta *Eto nam* još izdvajamo dio gdje Biskup spominje datum 28. studeni 1892. Kaže da će mu «taj dan ostati vazda drag i ugodan». Toga je dana imao «veliku sreću» jer je «u osobitom saslušaju» bio primljen od Lava XIII. koji se s njime zadržao «cieluu uruu». Papa je rado slušao kada ga je F. Carev «obavješćivao o stvarima Biskupije, o potrebama» svoga «puka i o Našoj pastirskoj službi». Biskup tome dodaje: «U predstavi koju smo klečeći pred Njegovim Nogama pročitali, očitovali smo Mu ćućenja Našega štovanja i sinovske privrženosti kao

također takova ćućenja Našega puka». Inače smo o svemu tome donekle već prethodno govorili. Ponovili smo radi boljega uvida i pregleda.

6. - Dne

Ovdje se veoma kratko osvrćemo na tekst koji sam biskup F. Carev naziva «pismom» i napisao ga je «u Hvaru na I. Petak Marčani 1894». U svome pismu Biskup naznačuje kako je «dne 18 prošloga Siečnja» pisao papi Lavu XIII. Razlog i povod njegovu pismu bio je proslava papinoga «Biskupskoga Jubileja». F. Carev kaže da je smatrao kako mu je «dužnost», ukoliko se ubraja među «vjerne sinove», Papi pisati tom prigodom. Na taj je način mogao «još jedan put» izraziti i posvjedočiti «ljubav», «štovanje» i «nepokolebljivu privrženost Svetoj Apostolskoj Stolici».

7. - Crkva katolička

Tekst kome sada pristupamo nosi nadnevak od 2. veljače 1896. Biskup je ovu svoju riječ uputio svome svećenstvu i vjernicima s obzirom na «korizmeno vrijeme» koje upravo nastaje. Sažimljući na kraju što je u tekstu Crkva katolička iznio izjavljuje da su u njemu «u kratko nabrojena sredstva spasenja» koja Crkva «pruža osobito kroz korizmeno vrijeme». Sva ta «sredstva» u biti služe toj nakani da se «naša misao» uzdigne i uzvine «k Bogu, našoj svrsi i našem vrhovnome blaženstvu, eda štujući Ga, ljubeć Ga i služeć Mu u ovome životu, postanemo dostojni uživati Ga jednom na nebu».

Budući da F. Carev piše u korizmeno vrijeme razumljivo je što čitatelje upozorava na grijeh. Zapravo ističe da se među ljudima redovito zaboravlja koliko je grijeh teška i tegobna zbilja. Biskup bilježi: «Sviet oholi, ništetan i raspušten, ne razumije koliko grieh teži na vagi božje pravde.» Svijet «ne poznaje strogost» Božje pravde. Također ne pozna «potrebu da se daje Bogu dužna zadovoljština». Jasno, «što je više neuk u ovim stvarima toliko više prezire pokoru».

Nasuprot grijehu stoji «iskreno pokajanje». Zatim slijedi «kupelj života, sveta Izpovijed, gdje se u krvi Spasitelja, čiste duše, zadovoljava se za grieh, a kršćanin se posve obnavlja». Tu je i «Sveto otajstvo Pričesti». Po biskupu F. Carevu, ono je «stablo života». Također je «hrana koja jača dušu i čuva je da se opet na grieh ne povrati».

Rekavši prethodno sada naznačujemo naročitu obilježbu teksta Crkva katolička. Tu je F. Carev više nego drugdje u svoje razlaganje

upleo navode većega broja teologa. Tako je papu Leona Velikoga naveo pet puta, sv. Bazilija Velikoga dvaput, a sv. Augustina i sv. Bernarda po jedanput.

Biskup F. Carev jednom spominje Leona Velikoga zato jer je tvrdio da tijekom godine «nema doba koja nije bogato nebeskimi dari». Sigurno se s tim Leonovim mišljenjem u načelu slaže i sam F. Carev. Ipak osobno smatra, kao što to češće ističe, da «ima» tijekom godine «vremena prikladnijih za milost nego što su obična vremena». Po njemu «nije čudno da je korizmeno vrijeme baš jedno od tih».

Drugi put F. Carev naznačuje da «korizmeno vrijeme mora biti doba popravljanja i poboljšanja». To pak može postići tko se na to čvrsto odluči i uporno oko toga nastoji. Biskup navodi Leona Velikoga jer nas svojim riječima «nutka da osobito kroz ovo vrijeme uznastojimo pomnjivo upoznati koje su naše mane, zla i rane što u nama prouzrokovana grieh, e da tako budemo znali sposobniji liek pribavit». Tu je F. Carev naveo i latinski tekst s naznakom mjesta u Leonovim govorima. Tako smo i sami mogli barem tu Leonovu izreku pogledati u vlastitom izdanju.³⁷

Na trećem mjestu F. Carev ističe kako nas «Crkva koja poznaje potrebe svojih sinova» tijekom korizmene pokore «hrabri da popravimo zlo što smo kroz godinu učinili». Sada navodi papu Leona Velikoga koji kaza kako je bilo «utanačeno da nadode Korizma kao liek, da pokriepimo čistoću pameti, kroz koju svetim djelima i čistim postima nadoknadimo i zadovoljimo za grieh ostalih vremena».

Četvrti se put F. Carev poziva na misao Leona Velikoga kada razjašnjuje značenje korizmenoga posta i odricanja od jela. Kršćanin posti da uskrati sebi, ali da time priskrbi i dobra prepusti siromašnome. Kazano F. Carev potkrijepljuje riječima Leona Velikoga: «S. Leo Vas uči pak da s onim što oduzimate svome stolu učinite da bude obilniji stol siromaha.»

Napokon naznačujemo i peto mjesto gdje se u tekstu Crkva katolička pojavljuje ime Leona Velikoga. F. Carev najprije piše: «Jer, kako dobro opaža S. Leo, ne stoji snaga i suština našega posta u samomu uzdržavanju od jela.» Leon Veliki je kazao: «I beskoristno se oduzimlje tijelu hrana, ako se naša pamet ne ostavi opačine, i ako se ne obuzda jezik u ozloglasivanju.»

Kazasmo da F. Carev u svome tekstu Crkva katolička Bazilija Velikoga navodima spominje dva put. Jednom ga ističe jer «Sv. Bazilij»

³⁷ Usp. M. MANDAC, Leon Veliki, *Govori*, Makarska, 1993, 317.

svjedoči da su u njegovo doba «kad je on davao naredbu o Korizmi, da su je veselo priznali» svi bez iznimke. Bazilije nabraja «mornare koji su brodili morem, vojnike na bojnome polju, radnike u radionicama». Ali isto vrijedi za «bogataše» kao i za «siromahe» odnosno za «mladiće» kao i «starce» te za «žene» i «ljude». Drugi put, po F. Carevu, sv. Bazilije tvrdi da «anđeli Crkava kupe imena onih koji su plemeniti u obluživanju Korizme». Oni ih prikazuju «pred prestoljem božjim». Tako «postižu da ono što Vam je bilo za čas mučno, bude Vam na vječnu radost».

Od Crkvenih otaca u ovo je svoje razmatranje F. Carev još uveo sv. Augustina. Potičući na molitvu koja treba biti «ponizna, iskrena i puna vjere» pa će je «Bog uslišati», Biskup u potvrdu rečenoga navodi kratku Augustinovu izreku. Augustin je kazao: «Ascendit oratio et descendit Dei miseratio.»³⁸

Uz spomenute Crkvene oce u tekstu Crkva katolička također čitamo izvatke iz spisa sv. Bernarda. Bernard je rekao: «... dok činite da vam usta poste, nek posti također i vaša pamet čuvajući se nečistih misli.» Potom dodaje: «Nek posti vaš jezik čuvajući se ozloglasivanja; nek poste vaše ruke čuvajući se tuđega.» Sv. Bernard završava riječima: «Nek posti nada sve vaše srce čuvajući se neokaljano svakoga čuvstva koje nebi bilo pristojno i sveto.»

8. - *Svakomu*

Tekst kojem sada pristupamo njegov ga sastavljač naziva «Naša rieč». Tekst potječe od 21. veljače 1897. Biskup ga je upravio svojim svećenicima i puku «prigodom nastajuće korizme» kojoj je cilj «eda se sveto pripravimo na svetkovinu Uzkršnuća».

Temeljno pitanje kojim se F. Carev bavi u tekstu Svakomu i iznosi ga pred svoje čitatelje jest pitanje «zadnje svrhe» radi koje smo kao ljudi «postavljeni na ovaj svijet». Biskup u «rieči» koju šalje naslovljenima nastoji svratiti svu pozornost u «vrieme toli shodno», a to je «Korizma», na «svrhu čovjeka». Pothvat je doista «od velike potrebe».

F. Carev kaže da je «osobiti dar božji što ljudi djeluju potaknuti od jedne svrhe». Time želi reći da je djelovanje po svrsi u biti ljudske naravi. To je zapravo temeljni zakon ljudske biti. Time se čovjek razlikuje «od svih ostalih stvorova». Dotični su stvorovi, doduše, određeni «za jednu svrhu». Ipak je «sami nemogu odabrati». Te stvorove označenoj svrsi «Bog svojom moći vodi».

³⁸ To znači: «Uzlazi molitva, a silazi Božje smilovanje.»

Očito je da iznesenim tvrdnjama Biskup na pameti ima stvorenja koja čovjeka okružuju u ovome svijetu. Za razliku od njih, piše F. Carev, «čovjek koji je razumom obdaren poznaje svrhu za kojom teži». Čak je i slobodnom voljom vrstan da je odabere». Biskup dodaje da je «plod» razuma i slobodne volje u tome što čovjek «nemože djelovati bez svrhe» kad «radi po svojoj razboritoj naravi».

U nastavku svoga razmatranja Biskup uvodi misao o čovjeku kao Božjemu stvorenju. Tako ističe da nas je «iz ništa stvorila» sama «svemoguća desnica božja». Potom ovo dodaje: «Red nam je zato utvrditi da je ovaj Bog, tako pravičan u hotinju, tako mudar u djelovanju, tako dobar, tako veličanstven svakomu od nas odredio svrhu, za kojom moramo težiti.»

Pri utvrđivanju zadnjega cilja koji je Bog odredio čovjeku F. Carev najprije se poziva na «velikoga Augustina» i potom na «Apostola Pavla». Sv. Augustin, kako ga navodi F. Carev, kaže da je čovjek stvoren da «pozna Boga, poznavajući da Ga ljubi, ljubeći da Ga posjeduje i posjedujuć da Ga na vieke uživa». Od sv. Pavla F. Carev navodi izreku iz Rim 6,22. Tu Apostol piše Rimljanima da za «svrhu» imaju «život vječni».

Biskup F. Carev smatra da kao kršćani možemo «imati jasan pojam o zadnjoj našoj svrsi». Kratko i jezgrovito u Svakomu naznačuje da je posljednji ljudski cilj sami Bog koji je «k sebi upravio svakoga pojedinoga od nas». Zato Bog «hoće bit naša zadnja svrha». Stoga «naša duša», kada se oslobodi «tjelesnih zaveza», odlazi Bogu. Tada se «naša pamet» ničim drugim «neće baviti» osim Bogom. Isto tako «naš će razum» samo Boga «motriti, a srce će Ga neodoljivom silom obljubiti». Biskup taj dio razmatranja dovršava usklikom: «Evo što znači imat Boga za zadnju svrhu.»

Motreći pak svijet u kojemu doista živimo i ljude među kojima zbilja postojimo, F. Carev kaže da «moramo na žalost zaključiti» kako je malo kršćana «koji se spominju svrhe radi koje su na svijetu i zašto bijasmo stvoreni». Do toga se suda dođe čak «ako letimice pogledano na sadašnja vremena, na obći život kršćana i nemar glede vjere». Biskup drži da i za vrijeme o kojem govori vrijedi «što stari poganski filozof sa žaljenjem govoraše o svojoj dobi». On navodi Senekinu izreku na latinskome. Izreka u cjelini glasi: «Magna pars vitae elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus.» Sam je F. Carev ovako preveo: «Veći dio života prođe se zlo čineći, najveći ništa ne čineći, a čitav radeći što drugo.»

Sam Biskup u *Svakomu* razjašnjuje zaista jedinstveno oštre Senekine izričaje: *male agentibus, maxima nihil agentibus i aliud agentibus*. Izričaj *male agentibus* odnosi se na razne grešne čine, *maxima nihil agentibus* na raznovrsne besposlice dok izričaj *aliud agentibus* naznačuje da ljudi ne nastoje djelovanjem steći «blago nebeske zasluge kreposti».

Biskup utvrđuje činjenicu kako često «zaboravljamo zadnju svrhu radi koje bijasmo postavljeni na ovaj svijet». U tome zaboravu «ludo vjerujemo da nismo za drugo nego da se zabavljamo, da uživamo i da igrajući se, prođemo ove nevoljne dane umrloga života koje nam je Bog posudio». Otuda temeljni smisao i osnovna nakana Biskupova teksta u cjelini. To je: opet osvjetliti čovjekovu «zadnju svrhu» jer «mnogi na žalost ne razume što znači zadnja svrha».

U svome sadašnjem razmišljanju F. Carev još nije došao do kraja. On smatra da nepostignuće zadnje svrhe u Bogu ipak «nije sve». To za čovjeka nije zadnja putna postaja. Sada Biskup ističe bitnu zbilju vezanu uz ljudski život. Ona glasi: «Čovjek je neumrl, on je vječan». To nas «ujedno uči razum i vjera». U tome je osnovna razlika između čovjeka i ostalih ovozemnih stvorenja jer «ptice, živine, zvjerad po smrti obraćaju se u ništa». Čovjek ne može «opet vratiti se u ništa, odakle je bio stvoren». Čak nije sposoban «na vieke ostat na zemlji». Čovjek «mora izmienit ovaj s drugim životom». Taj pak «drugi život» koji je u sebi vječan za čovjeka «mora da bude vrhunac svakoga dobra, svake sreće ili golema nesreća i skup svakog zla».

Sada se pred neumrlim čovjekom pojavljuje «vječna nesreća». Svrhu u Bogu nije postigao. Ostanka mu na zemlji nema. Povratak u ništavilo nije moguće. Preostaje najgore. Čovjek «upada u vječno osuđenje».

Biskup je posve svjestan težine i ozbiljnosti vlastitoga razglabanja. Bojeći se mogućega nerazumjevanja pod kraj svoga teksta smjerno dodaje: «Bog nas očuvao da vam predstavimo Gospodina kao okrutna, stroga, neumoljiva.» Bog nije dao «zakone nemoguće izpuniti i uvjete odveć teške za Raj». Ali F. Carev također odvažno bilježi: «Nećemo vas varati govoreći vam da možete doći do Neba a da ne propnete vašu put, da mrzite sviet, da prezirete grieh i da ljubite Isusa.»

9. - Nema čovjeka

Ovdje predstavljamo tekst koji nas se osobno dojmio tako lijepim i vrijednim da zapravo na zaseban način zaslužuje da se u cjelini čita i razmotri. Ipak ga u smislu i okviru poduzetoga rada kraće sažimamo.

Cijeli je sastavak Nema čovjeka posvećen razmišljanju o značenju i ulozi obitelji. Tu ulogu treba naročito zato istaknuti jer je društvo rastočeno i najviše mu za popravak može pomoći zdravi obiteljski život.

Stanje je, općenito govoreći, u cijelome ljudskome društvu iznimno teško. To F. Carev jasno, jezgrovito i uporno naglašava. On kaže da «dan danas cijelo društvo kolega i blizu je propasti». Postoji bojazan da «sasvim ne propadne».³⁹ Biskup «tužnim srcem» spominje tu «raskvarenost i raztrovanost celoga društva».⁴⁰ Sada se živi «usred» ogromne «raskvarenosti i raztrovanosti svieta».⁴¹

Biskup spominje da se za ozdravljenje ljudske zajednice preporučuju različita sredstva. Pružaju ih vladari, mudroslovci i učenjaci.⁴² To je zato što je «svak prepadnut, svak je uplašen, svak pita za spasonosni lijek».⁴³ F. Carev tvrdi da se traženi lijek nalazi «u preustrojbii obitelji na temelju Evandjelja i po sjajnim primjerima koje nam ostaviše Isus, Marija i Jozip koji su pravi uzor kršćanske obitelji».⁴⁴

Ako se čak općenito govori značenje je obitelji presudno u dobru i zlu. Po F. Carevu sami je Bog povjerio «ovu uzvišenu zadaću, naime onu da preustrojimo društvo, otcim i materam kršćanskim dobrim uzgojem njihovih sinova, od kojih kako zavisi red u obitelji, tako proiztiče red i sloga, moral i vjera celoga društva».⁴⁵ F. Carev glasno kaže da su «roditelji namjestnici božji; njegovi zastupatelji; njegovo sredstvo u najznaменitijem djelu što no je na zemlji, t.j. u posvećenju duša». Društvo se zapravo iskvarilo «sbg zanemarenog aodgoja sinova».⁴⁶

Po sebi «obitelj je najstarija i najdičnija zadruga koja može obstojati između ljudi, to je božje djelo». F. Carev posebno ističe da je

³⁹ *Nema čovjeka*, 2.

⁴⁰ *Nema čovjeka*, 3.

⁴¹ *Nema čovjeka*, 3.

⁴² *Usp. Nema čovjeka*, 1.

⁴³ *Usp. Nema čovjeka*, 2.

⁴⁴ *Nema čovjeka*, 2.

⁴⁵ *Nema čovjeka*, 1.

⁴⁶ *Nema čovjeka*, 2.

«Bog osnivač» obitelji. Pri tome sigurno ima pred očima izvještaj iz Post 2, 18-25. Potom lijepo kaže: «Obitelj dakle po Bogu osnovana je ona ustanova po kojoj zemlja biva napućena, Crkva obogaćena vjernicima, božjim sinovima, otačbina korisnim i radišnim građanima i Nebo svetcima». Biskup jednako sjajno izražava što sve svaki čovjek duguje obitelji iz koje ponikne. Ovo je napisao: «Mi dugujemo obitelji ne samo naš obstanak već i one naklonosti i prignuća duhovna, one običaje koje skoro sved odlučuju u životu čovjeka.» Doista se, nadalje, doima nečim iznimnim kada F. Carev nešto dalje bilježi da «otac» koji je «pravi kršćanin» i «majka» koja je «pobožna» uistinu «mogu ono što ne mogu svi zakoni, što ne mogu sve stege.»⁴⁷

Po sudu F. Careva kršćanska je «obitelj pravo svetište». U njoj je majka «pravi učitelj». Ona je uz to «prvi vjeroučitelj». Kršćanska je «obitelj škola svake krieposti». Ona treba biti «pravo i čvrsto svetište božje». Tu «otac i majka moraju biti prvi svećenici». Kršćanske obitelji moraju biti «škole svakoga dobra». U njima «roditelji prednjače» djeci «riečju i djelom».⁴⁸

Kršćanske obitelji imaju svoj uzor. To je sv. Obitelj u Nazaretu. Po uzoru na nju sve bi kršćanske obitelji trebale biti obitelji «mira, molitve i rada Bogu posvećena». Oci kršćanskih obitelji moraju se ugledati u sv. Josipa. Biskup im u tekstu *Nema čovjeka* uporno poručuje «kako je Josip ... tako i vi». Kršćanskim majkama doziva u pamet da su «duša» svoje «obitelji». Upozorava ih da «u Mariji» imaju «podpuni uzor prave kršćanske majke i istodobno premoguću *Odvjetnicu*». F. Carev također ističe: «Naslidujte Mariju i prisvojite blago njezinih krieposti, a ove neka su vam najmiliji, dapače jedini ures.» Djeca se u kršćanskoj obitelji trebaju povesti uzornim primjerom Isusa Krista. O Isusu evanđelje reče da «bijaše podložan Mariji i Josipu». Biskup sinovima i kćerima u kršćanskim obiteljima veli: «Činite i vi tako, poslušajte i nemojte razžaliti nikad vaše roditelje.»⁴⁹

Ovdje na kraju prikaza napominjemo da se F. Carev bavi pitanjem zašto je Bog svojom odlukom «u čas napućio nebo anđelima» dok je «nasuprot hotio da se od jednoga čovjeka porode svi ostali». Tako piše u Dj 17,26. Kao odgovor na postavljeno pitanje Biskup iznosi tri otačka mišljenja. Tako je «Sv. Otac Augustin» mislio da ljudi, Božjom

⁴⁷ *Nema čovjeka*, 2.

⁴⁸ *Nema čovjeka*, 2-3.

⁴⁹ *Nema čovjeka*, 5-6.

odredbom, potječu «od jednoga čovjeka» da «odnošaji između otaca i sinova mnogo čvršće zavežu srca».

F. Carev navodi također mišljenje «Sv. Ivana Zlatoustoga». Zlatousti kaza da je Bog postupio kako piše u Dj 17,26 da bi «otci iz ljubavi koju nose svojim sinovima naučili kolika je ljubav koju nosi Bog ljudima, te i sinovi iz poslušnosti koju su dužni roditeljima razumili kako moraju biti Bogu podložni».

Kao treće rješenje za postavljeno pitanje biskup F. Carev donosi ono što označuje kao misao «većine Svetih Otaca». Svi ljudi dolaze i radaju se od «jednoga čovjeka» da bi se «sinovi bolje i uspješnije naučili od otca i od majke na dobar život i sveto djelovanje».⁵⁰

10. - *Jamačno*

Sastavak koji naslovljujemo *Jamačno* nastao je, očito, g. 1899. To se vidi po tome što u njemu F. Carev javlja Biskupiji da je «Sv. Otac Papa, slavno vladajući Lav XIII, proglasio nastajuću godinu 1900, svetom godinom, godinom prošćenja, i sveopćega Jubileja». Shvatljivo je što Biskup u tekstu koji se doima kao oglas i proglas donosi razne napomene kako treba provesti u djelo Svetu godinu. Iz teksta *Jamačno* izdvajamo samo ono mjesto gdje F. Carev govori o Rimu kao gradu koji je «zajednička otačbina svih kršćana, glavna stolica svete Vlasti, vječni branik i čuvaoc od Boga objavljenoga vjeronauka». Biskup ističe kako je «pravedno da se Katolici mnogobrojni odazovu pozivu svoga Pastira» i za Svetu godinu hodočaste u Rim te na taj način «pripoznadu rimsku Vlast svojom prisutnošću».

11. - *Ecce nunc*

Vjerojatno je pred nama zadnji tekst iz pera biskupa F. Careva. Potpisao ga je 11. ožujka 1900. Biskup doskora umire. U tekstu *Ecce nunc* sam govori o svome zdravlju. Kaže da su njegove «zdravstvene okolnosti slabe».

Ovaj je tekst nastao povodom «Svete Godine». F. Carev naznačuje da se tada «obilnije udjeljuje blago milosti i darovi sasma izvanredni». Biskup *Ecce nunc* u pamet doziva svojoj Biskupiji da se istom «godinom svršava XIX viek od Porodenja Našega Božanskoga Spasitelja». On taj «dogadaj» naziva «devetnaestim jubilarim stoljećem

⁵⁰ *Nema čovjeka*, 2.

našega Odkupljenja, Stoljećem ljubavi i mira jer po Upućenju, Muci i Smrti božanske Rieči čovjekom učinjene pune ljubavi napram ljudskom rodu, čovjek bi s Bogom pomiren i ne samo preporođen već pače uzvišen na najviše dostojanstvo». F. Carev u nastavku upozorava da «i novi viek» treba započeti «jednakim djelom poklona napram Isusu Odkupitelju».

Budući pak da je tekst *Ecce nunc* datiran drugom korizmenom nedjeljom, stoga Biskup na poseban način poziva vjernike da pristupe «ispoviedi koja neka bude pravo obraćenje» i pričesti koja je «vječit dokaz najgovoruče ljubavi» koju Isus Krist pokazuje «prema nami». Pričest je, sudi Biskup, «dokaz što su ga mogli samo da iznađu svemogućstvo i neizmijerna ljubav jednoga Boga koji nam se Vas daje u Presvetoj Pričesti».

Biskup inače u ovom svome tekstu napominje da je već govorio o Svetoj godini. To se sigurno odnosi na sastavak koji nazivamo Jamačno. Zanimljiva je tvrdnja gdje F. Carev u *Ecce nunc* kaže o svojoj Biskupiji da «nijednoj ne zaostaje u stalnosti vjere i ljubavi prema Crkvi i njezinom vidljivom Glavaru». F. Carev o svojoj Biskupiji izjavljuje kako se «svim pravom diči da je jedina sastavljena od samih stanovnika katolika».

U tekstu u jednome dijelu F. Carev nešto duže razmišlja općenito o molitvi. Uz to pruža kratko, jezgrovito i jednostavno tumačenje Očenaša. O molitvi kao takvoj sržno kaže da je «liek proti svim nevoljam i slaboćam duše, melem za svaku ranu, izvor svake milosti, ključ koji nam zatvara pakao i otvara raj».

Pojašnjujući Molitvu Gospodnju F. Carev na početku ističe da se tu molimo «kako nas je naučio božanski Sin» samoga Boga Oca. U Očenašu sve molimo i tražimo «od nebeskoga Otca». Molbe su i prošnje upravljene «nebeskome Ocu». Izričaj «sveti se Ime tvoje» F. Carev shvaća kao molbu da «bude slavljeno i uzveličano Ime» Boga Oca. Ali taj se dio također odnosi i na nas. Njime se molimo da «mi isti uzmognemo doprijeti» do same Božje slave. Tako za se molimo da postanemo sudionici u nebeskoj slavi. F. Carev kaže da se to postiže «svetošću svojega života». Udio na Božjoj svetosti i slavi imamo po «svetosti» vlastitoga «života». Biskup na taj način iznutra povezuje svetost spomenutu u Očenašu sa svetošću svakog pojedinog kršćanina. Svetost iz Molitve Gospodnje temeljni je, razlog i cilj svake kršćanske svetosti.

U Očenašu molimo da nam «nebeski Otac» također «poda svoje kraljevstvo». Molimo da Otac «i na ovome svijetu usadi svoje Carstvo u srca naša». Tome je svrha i krajnji cilj «e bismo tako na vieke kraljevali s Njim u boravištu svetih». Kada pak izgovaramo «budi volja tvoja»,

molimo da ona bude «učinjena na nebu i na zemlji». To je točno, razumljivo i jasno. Ipak, Carev pojašnjuje da se «vrh svega» tada molimo da se Očeva volja «u nama izpuní». Molimo se da Očevoj volji «budemo sveder dobrovoljno podložni».

Molitva da nam Otac «udielí svakdanji kruh» zapravo, po shvaćanju biskupa F. Careva, uključuje dvojaku prošnju. On, naime, kaže da se tim dijelom Očenaša moli da nam se udijeli «onaj kruh osobito koji mora da uzdrži život duševni u nami». To je, očito, euharistijski pričesni kruh. Iz napomene «osobito» zaključujemo da F. Carev drži da se u Očenašu molimo i za ovozemni kruh.

Biskup sada kaže: «Pitajmo nek svrne na nas, premda grišnike, svoj milosrdni pogled i oprosti nam mnoštvo grieha što zgriješimo.» Čini nam se da F. Carev zadnje dvije molbe i usrdne prošnje iz Očenaša donekle povezuje i ujedinjuje te u tome smislu prilagođuje i svoje razmatranje. Stoga kaže: «Potajom da nas obrani od otrovnoga daha prokletog napasnika, od nasrtaja neprijatelja duše koji nas neprestano obilazi da nas proždere.» Vidi se da je tu riječ o đavlu i stanovitome navodu iz 1 Pt 5,8. Nije isključeno da je naznačenim navodom biskup F. Carev želio pojasniti izričaj iz Očenaša «ne uvedi nas u napast».

Uz uvjet da F. Carev razjašnjuje molbu «izbavi nas od zla» riječima koje ćemo navesti, priznajemo da nas se doimlju nekako neobično, mada je misao u njima lijepa i nadasve životno korisna. Imajući pred očima «nebeskoga Oca» F. Carev kaže ovo: «Molimo ga da nas uzčuva od lažnih naslada svietovnih, ali još više, neka nas štiti od nas istih i od zlokobnih putenih požuda koje nas muče.» Potom dodaje: «Prosimó napokon da nas izbavi od zla te udieli milost da popravimo zla nagnuća, da se na grieh ne povratimo, i tako izbjegnemo najstrašnjem od svih zala, to jest, vječnome osuđenju.» Jedva bi se moglo dvojiti da izričaji «izbavi od zla» i «od svih zala» ne dolaze iz Očenaša.

Zaključak

U ovome sažetku kratko se osvrćemo na prethodno učinjeno. U svrhu bolje preglednosti uglavnom slijedimo ranije utvrđeni raspored i njegove točke.

Za čitatelja kome je možda nepoznat životni put i djelovanje biskupa F. Careva iznijeli smo osnovne podatke. Uz to smo naznačili odakle smo ih crpili kao i oskudicu glede pravih i sigurnih izvora. Predstavili tekstove koji su temelj za naš rad. Obično smo navodili samo osnovne vanjske podatke: datum, svrhu, tiskaru. Ono što smo utvrdili u tome dijelu držimo dosta važnim i korisnim. Ustanovili smo da nedostaju neki tekstovi koje u svojim radovima spominje sam F. Carev. Trebalo bi ih pod svaku cijenu pronaći ako je ikako moguće.

Tu počinje naš pravi rad. Nastojali smo razotkriti istaknutiji duhovni nauk u sastavcima biskupa F. Careva. Išli smo od teksta do teksta slijedeći vrijeme njihova postanka.

* * *

Résumé

Onze textes de l'archevêque et de l'évêque F. Carev

À l'occasion du centenaire de la mort de F. Carev nous avons entrpris préalablement d'étudier ses textes que nous avons a notre disposition. Maintenant nous résumons point par point ce que nous venons d'écrire dans notre langue maternelle qui est évidemment le croate.

A. - Tout d'abord on donne dans l'étude un aperçu très succinct du *curriculum vitae* de F. Carev parcequ'il se peut bien que cela n'est pas suffisamment connu de tout le monde. F. Carev est né le 15 avril 1826 dans un village qui n'est pas loin de Split. Il est devenu en 1866 le provincial de la province de S. Jèrôme en Dalmatie dont il était le membre. F. Carev est consacré évêque le 27 avril 1879 et il a obtenu la charge de l'archevêché de Skopje. Mais en 1888 il devient l'éveque de la diocèse dalmate de Hvar. F. Carev est mort le 9 juillet 1901.

B. - Maintenant nous présentons les onze textes que nous examinons par la suite. Nous en signalons par exemple le but, la date de la parution, le lieu de la composition, l'imprimerie où ils étaient imprimés.

C. - Les onze textes que nous possédons de la plume de l'évêque F. Carev ne sont pas les seuls qu'il a écrits comme l'évêque de Hvar. On s'en rend compte très vite en lisant les textes qui existent. L'évêque y mentionne personnellement de temps à autre certains textes qu'il a écrits auparavant. Cela signifie sûrement que ces textes ont bel et bien existé. Il faudrait à tout prix les chercher et retrouver.

D. - À ce moment nous accédons à l'analyse de onze textes de F. Carev. On s'efforce de découvrir et mettre en évidence surtout la doctrine spirituelle de ces textes. Elle est en effet bonne, fraîche et substantielle. Dans notre travail nous avons essayé en particulier d'expliquer chez F. Carev ce qu'on appelle communément en théologie la mariologie. F. Carev se demandait par ailleurs par quels moyens la foi et la morale chrétienne peuvent rester durablement sans dommage et croître chez les croyants. Pour sa part il répond que c'est par l'audition assidue de la parole de Dieu, par la prière, par la pratique du sacrement de la confession et de l'eucharistie et par l'éducation familiale. Dans un texte d'une beauté rare F. Carev montre le rôle irremplaçable de la famille dans la société humaine toute entière. F. Carev est d'avis que tout le bien et tout le mal aussi dans la société dépend directement et inexorablement de l'éducation que chacun de nous reçoit dans sa propre famille.

Nous signalons également que l'évêque F. Carev citait certains Pères de l'Église. C'est notamment le cas des Pères suivants: Léon le Grand, Basile le Grand, Jean Chrysostome, S. Augustin, S. Germain de Constantinople. Parmi les théologiens médiévaux il se réfère au moins deux fois à S. Bernard de Clairvaux. En plus il a appuyé une fois sa réflexion sur un texte tiré du philosophe et de l'écrivain latin Sénèque.

Tout compte fait F. Carev s'avère un écrivain spirituel sérieux. C'est pourquoi il devrait inmanquablement entrer dans l'histoire de la spiritualité chez les Croates. Ses textes sont si bien écrits qu'on pourrait les imprimer et publier sans difficulté quelconque encore aujourd'hui. Et on en tirerait sans aucun doute le plus grand profit spirituel.